

Mecenáši národního obrození a druhé poloviny 19. st.

Celé národní obrození je spojeno s lidmi, kteří své vlasti věnovali mnohé ze svého bohatství. Podle starořímského diplomata, rádce císaře Augusta a podporovatele družiny básníků (např. Vergilia a Horatia) G. C. Maecenata (70 – 8 př. n. l.) se jim říkalo mecenáši. Dnes bychom je nazvali sponzory.

Se jmény vlastenců, kteří národu věnovali své duchovní bohatství, totiž své dílo, se setkáme v každé učebnici. Pracovali zadarmo na českém jazyce, přispívali zadarmo do časopisů, sbírali a vydávali lidovou slovesnost, svou poezii i divadelní hry často na vlastní náklady.

Ale se jmény vlastenců, kteří tyto a mnohé jiné projekty skutečně financovali, se setkáváme jen zřídka.

V první i druhé fázi obrození to byli zejména vzdělaní šlechtici. Byli vědeckými pracovníky, špičkami ve svých oborech, často na mezinárodní úrovni. Měli jedinou chybu – ač smýšleli vlastenecky, mluvili německy. Možná proto byli záměrně zapomenuti.

Jedna taková skupina, pro českou vědu nesmírně důležitá, se sešla v Soukromé učené společnosti v Praze. Tato společnost vznikla krátce po roce 1770, měla v programu přímo soustavný přírodovědný výzkum Čech a rozvoj historických disciplín a stala se později základem Akademie věd, organizace sdružující vědecké ústavy v naší republice.

Její zakládající členové i jejich následovníci stáli u zrodu mnohých vědeckých i kulturních projektů a současně tyto projekty podporovali finančně nebo dary. Příklady některých: hrabě František Josef Kinský (1739 – 1805) věnoval knihovně Klementýna (pozdější Národní knihovně) svou vlastní i rodovou knihovnu Kinských a sbírku přírodnin, kterou v Praze založil spolu s Ignácem Bornem (1742 – 1791). Sbírkou přešla do správy univerzity jako přírodovědný kabinet.

Společnost vlasteneckých přátel umění (z podnětu hraběte Františka A. Kolovrata-Libštejnského a hraběte Františka J. Šternberka-Manderscheida) založila roku 1796 v Klementýnu obrazárnu, jejíž sbírky se později staly základem Národní galerie.

Po vydání memoranda o vzniku českého muzea (roku 1818, ale až 1822 potvrzené císařem Františkem I.) mu své soukromé sbírky věnovali František Antonín Kolovrat Libštejnský (1778 – 1861; věnoval knihovnu o 35 000 svazků), Josef Kolovrat z Újezda (věnoval rozsáhlou knihovnu březnického zámku), František Josef Šternberk-Manderscheid (1763 – 1830; věnoval numizmatickou kolekci, zejména ucelený soubor českých mincí – jeho sbírka 3760 kusů patřila k největším v Evropě), Joachim Barrande (1799 – 1883; v závěti odkázal statisíce zkamenělin i svou knihovnu včetně rukopisů), František Xaver Maxmilián Zippe (1791–1863; věnoval sbírku mineralogie i svou knihovnu), do sbírek přešel i odkaz Tadeáše Xaveria Peregrina Haenkeho, botanika a cestovatele (1761 – 1817; zejména jeho herbář a světově ojedinělá sbírka měkkýšů).

Ovšem za největšího mecenáše té doby lze považovat Kašpara M. Šternberka (1761 – 1838, bratrance Františka J. Šternberka, bratra Jáchyma, matematika, mineraloga, klimatologa a chemika, 1755 – 1808). Kromě toho, že je spolu s Fr. Kolovratem-Libštejnským považován za duchovního otce Národního muzea, věnoval Muzeu obrovitý herbář (9 000 druhů rostlin, 20 000 položek), jedinečnou sbírku zkamenělin a nerostů (145 000 kusů), vědeckou knihovnu (4 000 svazků) a sbírku rytin. Celková hodnota jeho darů se odhadovala na 150 000 zlatých. Drobná zajímavost - roku 1811 koupila Společnost vlasteneckých přátel umění od Leopolda ze Šternberka Šternberský palác na Hradčanech a r. 1822 sem umístila sbírky muzea (zaujímaly celé přízemí a dvanáct místností prvního patra). Byly zde až do roku 1846, než se přestěhovaly do Mnichovského paláce Na Příkopěch.

V druhé polovině 19. století nastupují jako mecenáši lidé z úplně jiného okruhu zájmů – nově vznikající podnikatelé. Lidé tvrdě pracující, ale opět často mluvící německy.

Jedněmi z nich byli moravští bratři Kleinové. Nejstarší František pracoval jako zahradník v Lednici. V panských službách začal budovat rybníky, ale brzy mu byly svěřeny k rybníkům stoky, regulace a cesty. Povolal bratry a poctivou práci si jako firma získali jméno. Dostali

zakázku na regulaci řeky Moravy, kanalizaci a odvodnění Brna. Později jim byly svěřeny téměř všechny nově budované silnice na střední Moravě, komunikační síť ve Slezsku. Budovali železnici z Olomouce do Vídně i její odbočku do Čech až do Podmokel (dnešního Děčína), a to se všemi mosty, tunely, viadukty, nádražími. Aby to zvládli, museli si vybudovat vlastní železářny, hutě, slévárny a strojířny, zařídit uhelné doly a těžbu dříví. Zbohatli neuvěřitelným způsobem, ale stále dbali na solidní práci a péči o vlastní dělníky. A věnovali se mecenášství. Například: prostor před pražským Křížovnickým náměstím a Staroměstskou věží u Karlova mostu zvelebili oni. Široké cesty na Letné postavili v roce 1849 na své náklady – a poskytli tím obživu stovkám nezaměstnaných.

Nebo českobudějovičtí Lannové, otec (1805 – 1866) i syn (1836 – 1909), oba Vojtěchové. Ovládli lodní dopravu na Vltavě, stavěli lodě, přepravovali zboží. Šel z Rakouska i dříví z jižních Čech do Prahy, grafit do Německa i do zámoří. Ujali se zodpovědnosti za všechny vodní a vodohospodářské stavby na Vltavě i na Labi. Provozovali koněspřežnou dráhu, budovali železnice, mj. Buštěhradskou dráhu. Stavěli Masarykovo nádraží i mosty (most císaře Františka I. – po Karlově druhým mostem přes Vltavu, byl řetězový a vedl z Národní třídy na Malou Stranu, později nahrazen mostem Legií – měl malou nosnost; ten Stádlecký přes Lužnici je posledním dochovaným empírovým řetězovým mostem v Čechách), rovněž i Negrelliho viadukt (první pražský železniční most přes Vltavu a současně nejdelší železniční most v ČR, spojuje Masarykovo nádraží s Holešovicemi). Neúspěšně investovali i do těžby uhlí na Kladensku. Zbohatli. Firma Lanna každoročně věnovala stovky metrů kladenského uhlí pražským chudým a v Českých Budějovicích založila sirotčinec. Také sbírali umělecké předměty. A zejména syn se věnoval mecenášství, např. podporoval J. Mánesa a založil UMPRUM v Praze.

Samostatnou kapitolou by byl i Vojtěch Náprstek (1826 – 1894), vlastenec, demokrat, zakladatel Klubu českých turistů, propagátor emancipace žen, pohřbu žehem a jiných tehdy nezvyklých věcí, a hlavně národopisec a sběratel. Původně chtěl přinášet lidem ukázky pokroku, ale brzy začaly v jeho sbírkách převažovat národopisné artefakty. Svůj dům, plný těchto věcí, proto přeměnil roku 1862 na České průmyslové muzeum (dnešní Náprstkovo). A v závěti mu odkázal veškerý svůj majetek (součástí jeho osobních sbírek bylo také 46 000 svazků knih a 18 000 fotografií). Do jeho sbírek přispěli i cestovatelé Emil Holub, Josef Kořenský a Enrique Stanko Vráz, zoolog Antonín Frič a jazykovědec Bedřich Hrozný. Na rozdíl od Lannů i Kleinů mluvil česky.

Za největšího mecenáše 19. století však lze považovat Josefa Hlávku (1831 – 1908).

Byl synem českého purkmistra z Přeštic, nijak zvlášť majetného, ale od dětství projevoval výtvarné nadání. Otec ho dal studovat Stavovskou reálku patřící k polytechnickému ústavu v Praze (nejoblíbenější předmět – pozemní stavitelství) a Akademii výtvarných umění ve Vídni (architekturu).

Aby mladý Hlávka dostudoval, musel si přivydělávat. Začal pracovat jako přidavač u stavitelské firmy Františka Šebka a brzy získává i výuční list jako zedník. Roku 1854 ho Šebek trvale přijímá jako architekta a zanedlouho z něj udělá ředitele celé stavební firmy. Svými pracemi i návrhy vyhrává různé ceny a získává si jméno. V roce 1856 získává za projekt Národního divadla v Praze třetí místo, peníze a dvouleté stipendium Akademie výtvarných umění. Vydává se na studijní cestu Evropou. Zhotoví takové množství skic, že je mu stipendium o rok prodlouženo. Už tehdy platí, že co Hlávka dělá, dělá perfektně (skici jsou později hojně využívány jako studijní materiál).

Roku 1859 odchází jeho zaměstnavatel Šebek do důchodu a firmu odkazuje svému nejnadanejšímu zaměstnanci – Hlávkově. Ten získává stavební koncesi a vrhá se do práce. Hned následující rok je mu nabídnuto vypracování projektu na rezidenci řeckopřavoslavného biskupa v Černovicích (dnes na Ukrajině). Aby mohl tuto stavbu o velikosti poloviny Versailles realizovat, musí v pusté krajině u Lvova postavit cihelny, otevřít kamenolomy, vybudovat vlečnou dráhu na dopravu materiálu, sehnat schopné dělníky. Palác je dokončen roku 1870,

zbytek (katedrála, univerzita i park) roku 1882. Tento biskupský areál je dnes zapsán na seznamu památek UNESCO.

Souběžně s biskupskou rezidencí staví Zemskou porodnici v Kateřinské ulici v Praze, ve Vídni Dvorní operu, Dvorní muzeum, Velmistrovský palác řádu německých rytířů, obchodní domy, Akademické gymnázium, rozsáhlý vojenský areál s jezdeckou školou, přístavbu křídla palác Maxe Fürstenberka a další.

Čím víc pracuje, tím víc má zakázek. Za devět let vystaví 142 objektů. Ve 38 letech je nejúspěšnějším stavitelem rakouského mocnářství.

Obrovským pracovním vytížením mu však zkolabuje tělo, nastává selhání nervového systému, Hlávka se ocitá na invalidním vozíku a téměř přichází o zrak. Intenzivně se léčí a po několika letech se vrací k podnikání, ač pracovat už nepotřebuje. Po povodních v Praze roku 1890 předkládá studie na záchranu Karlova mostu a dohlíží na jeho rekonstrukci. Také na ni výrazně finančně přispívá.

A přispívá na mnoho dalších věcí – zakládá nadace na podporu nadaných studentů, podporuje Jubilejní fond pro českou vědeckou literaturu, bojuje o zřízení České akademie. Té pak vloží do fondu 200 000 zlatých – při přepočtu na dnešní kupní sílu v korunách by se částka dala vynásobit až tisíckrát. Následně financuje stavbu studentských kolejí a na jejich provoz přispívá částkou 350 000,- korun (denní průměr na jednoho strávnicka zahrnující snídaní i oběd činil 58 haléřů).

Peníze nerozdává, ale účelně rozděljuje. U Josefa Václava Sládka si například zaplatil překlad 32 Shakespearových dramát a absolutně odmítá investovat do jakéhokoliv průmyslového podniku.

Krátce před smrtí zakládá Nadání (dnes bychom řekli nadaci) Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových a ustanovuje ji univerzálním dědicem veškerého svého movitého i nemovitého jmění (k 25. lednu 1905 byl Hlávkův majetek vyčíslen na 4 655 282,20 Kč).

Nadání je právnicky vytvořeno tak dokonale, že proplulo bez ztráty vlastní podstaty všemi politickými režimy, přetrvává a plní svou funkci dodnes. Má statut nejstarší české nadace.

Jména těchto velkých mužů dnes zná málokdo. Někteří mají alespoň svou sochu nebo pomník – socha Josef Hlávky stojí ve Vodičkově ulici v Praze, jeho busta v Národním muzeu, Vojta Náprstek má pomník na Petříně, Vojtěch Lanna sochu v Českých Budějovicích, Kašpar Maria Šternberk má sochu v panteonu Národního muzea. Mnozí nemají ani zaneseno své jméno v učebnici. Bez nich by se však národní obrození neprosadilo.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 6. Příběhy a postavy českého národního obrození*. 1. vyd. Praha: Baronet, 1997. ISBN 80-721-4039-6.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí 11. Český svět na sklonku 19. století*. 1. vyd. Praha: Via Facti, 2007. ISBN 978-802-3967-173.

FOLTIN, Karel. *Největší osobnosti našich dějin, průmyslníci, podnikatelé, bankéři: Životní příběhy, úspěchy i prohry významných osobností naší historie*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2012, Čech musí ven do světa! (Josef Hlávka - architekt, stavitel, mecenáš.) s.41-51. ISBN 978-80-7346-142-3.

- 1) Kdo jsou to mecenáši?
- 2) Proč jsme se s mnohými jmény mecenášů národního obrození v učebnicích nepotkávali?
- 3) Jakými způsoby dotovali národní obrození?
- 4) Proč to byli v první fázi zrovna šlechtici?
- 5) V jaké společnosti se sdružovali?
- 6) Které dvě organizace podporovali?
- 7) Kdo podporoval umění v druhé polovině 19. století? Vydělali, nebo zdědili peníze?
- 8) Pracovali v oblasti vědy a kultury?
- 9) Která nejstarší nadace na českém území pochází z té doby? Co podporovala?
- 10) Mají dnes všichni tyto mecenáši za svou záslužnou činnost alespoň pomníky?

Řešení:

- 1) Lidé, kteří dotovali národní obrození, dnes ti, kteří dotují umění.
- 2) Mluvili německy nebo byli podnikateli (prvními českými kapitalisty) – obojí se nehodilo poválečnému režimu, který obrození propagoval jako české národní lidové hnutí.
- 3) Zadarmo tvořili a vytvářeli českou literaturu a kulturu, financovali tyto projekty, nebo věnovali své sbírky a majetek českému národu.
- 4) Protože jako jediní měli vzdělání, moc a peníze. Považovali se za součást naší země, ačkoliv měli třeba německý původ – staletí žili na našem území. Byli nositeli vzdělání a kultury.
- 5) Soukromá učená společnost, později Královská česká společnost nauk.
- 6) Klementinum a nově vznikající Národní muzeum.
- 7) Podnikatelé – zejména bratři Kleinové, otec a syn Lannové, Josef Hlávka. Peníze vydělali.
- 8) S kulturou neměli nic do činění – byli to architekti, stavitelé, majitelé hutí, dopravy...
- 9) Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových; podporovala nadané studenty.
- 10) Ne.